

*Дементьева Т. С.,
викладачка кафедри корейської і японської філології
Київського національного лінгвістичного університету*

ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕДАЧІ ЯПОНСЬКИХ НАПІВГОЛОСНИХ ЗВУКІВ УКРАЇНСЬКОЮ МОВОЮ

Анотація. Загальновідомо, що у складі фонетичної системи японської мови присутні два напівголосні звуки – апроксиманти /j/ та /w/. Результати останніх досліджень підтверджують, що японська й українська мови мають повні відповідники у морах / літерах, що позначають звук /j/. Втім дослідження мори ㄱ демонструють характеристику артикуляції напівголосного, відмінну від відомої раніше. Таким чином, наша стаття присвячена спробі актуалізувати знання про особливості японських напівголосних звуків та їх відповідники в українській мові, які є одним з важливих аспектів у контексті розробки систем транскрипції / транслітерації японської мови засобами української.

Було розглянуто декілька аспектів, пов'язаних з японськими напівголосними звуками чи їх відповідниками в українській мові. Проаналізовано особливий статус мори ㄱ з ряду ㄱ як граматичної частки та способи запису цієї мори, запропоновані низкою українських науковців. Виявлено, що в сучасній японській мові напівголосний /w/ в цій морі є майже остаточно втраченим, що, однак, не заважає йому реалізовуватися в інших фонетичних оточеннях в деяких діалектах японської мови. Крім того, у роботі розглянуто «особливий випадок» дієслова 言う (говорити), голосний у якому еволюційно набув звучання напівголосного. Окреслено проблему правила запису збігів голосних з /i/ в межах однієї ієрогліфічної основи як /ай, ії, уй, ей, ой/ і рідкісних для української мови буквосполучень «йа, йі, йу, йе», які виникають унаслідок застосування цього правила. У результаті практичного експерименту було визначено, що на даному етапі найбільш оптимальним вирішенням цього питання є використання дефіса або апострофа. На додачу в процесі дослідження було розмежовано «справжній» довгий голосний /i~/ зі збігом /i.i/ на стику морфем та визначено методи їх передачі українською мовою.

Ключові слова: японська мова, фонетика японської мови, напівголосні звуки, транскрипція, транслітерація, дефіс, апостроф.

Постановка проблеми. Інтенсифікація українсько-японських взаємин за останні десятиліття поставила перед українськими японознавцями неабиякий виклик – створення оптимальної системи передачі японської мови засобами української. Можемо відмітити численні і багато в чому успішні спроби вчених розробити таку систему, однак, через відсутність єдиного затвердженого методу, на практиці часто стикаємося зі строкатістю варіантів запису японських слів як у спеціальній, так і неспеціальній літературі, що підвищує актуальність подальших наукових досліджень цього питання.

Аналіз останніх досліджень. Серед дослідників особливостей японської фонетики останніх років можемо відмітити такі відомі постаті, як Кіндайчі Харухіко, Окада Хідео, Іноуе

Фуміо, Сайто Йошіо, Лоуренс Лабрюн, Кікуо Маєкава та багато інших. Натомість зацікавленість цією сферою серед українських японознавців, на наш погляд, є недостатньою. Одним з найбільш ретельних порівняльних досліджень японської та української фонетичних систем є «Система японсько-української практичної транскрипції. Фонетичний аналіз» (2012) Коваленка О. Крім того, заслуговують на увагу праці, присвячені оглядам фонетичної системи японської мови та розробкам методів японсько-української практичної транскрипції, таких науковців, як Комарницька Т. і Комісаров К., Федоришин М., Бондаренко І., Бондар О., Рубель В. та ін.

Крім згаданих вище робіт українських японознавців та нових досліджень зарубіжних лінгвістів, базовими джерелами нашого порівняльного дослідження виступають «Люстрації МФА» (міжнародного фонетичного алфавіту; англ. IPA) японської [1] та української [2] мов.

Мета дослідження полягає в актуалізації даних про артикуляцію та фонологічні характеристики японських напівголосних звуків та їх відповідники в українській мові; огляді питання передачі деяких японських голосних, що еволюціонували у напівголосні, та навпаки; а також пошуку оптимального методу запису українською мовою деяких звукосполучень, що мають ризик перетворення у йотовані голосні при конвертації.

Виклад основного матеріалу. У сучасній стандартній японській мові наявні два напівголосні: /j/ та /w/. З артикуляційної точки зору їх розглядають як напівголосні версії голосних [i] та [u], але функційно вони поводяться як приголосні [3]. Прим. авт.: тут і надалі ми використовуємо символи латинського алфавіту для позначення фонем і символи МФА при позначенні звуків обох мов.

Фонема /j/ реалізується як твердопіднебінний апроксимант [j], що може стояти на початку слова як самостійний приголосний (やま [jama], гора) або палаталізувати попередній приголосний при поєднанні мор з малими や, む, よ і при цьому поглинатися (みやく [m'akɯ], нульс) [1, с. 117-118; 4]. В українській мові існує точний відповідник японського [j] у літерах «я», «ю» «й(о) / ь(о)» («ї», «є») на початку складу чи при палаталізації попередніх приголосних (як у словах: ясно, лясси, майнез, люк, льох) [2, с. 352]. Таким чином, літери «я», «ю» і буквосполучення «йо» є повними відповідниками японських や, む і よ.

Щодо **фонем /w/**: в сучасній японській мові вона зустрічається лише перед /a/ та стандартно вважається, що приголосний мори わ є губно-м'якопіднебінним апроксимантом [w], який має дуже незначне огублення чи зовсім не огублюється [1, с. 117-118] або займає проміжне становище між [w] і м'якопіднебінним апроксимантом [ɰ] [4]. Однак японський лінгвіст Маєкава Кікуо у своєму дослідженні за допомогою

технології магнітно-резонансної томографії в реальному часі (rtMRI) демонструє, що цей японський напівголосний є не м'якопіднебінним, а губно-губним (звук утворюється за допомогою стиснення губ, а не піднесення задньої частини язика до піднебіння). Науковець зауважує, що, схоже, принаймні з чисто фонетичної та артикуляційної точки зору, японський /w/ є дзвінком відповідником японського глухого [ɸ], та підсумовує, що ні символ [w], ні [ɸ], ні середній між ними [ɸ^w] не підходять для позначення цього губно-губного апроксиманта [5, с. 50–51], який можливо записати як [β].

У системі МФА визначено, що українській літері «в» відповідає губно-зубний апроксимант /v/, який може реалізовуватись як [v] перед /i/; як [w] перед огубленими /u, o/; як [ɸ] у кінцевій позиції складу [2, с. 352]. Однак Вакуленко М. уточнює, що існує суттєва різниця між вимовою (англійського) [w] (зі значним висуванням губ) і українського «в» (сильного висування губ не спостерігається) – український «в», так само, як японський, не є губно-м'якопіднебінним апроксимантом. Науковець розглядає /v/ як гіперфонему, що в усіх можливих позиціях (переважно перед голосними) реалізується як губно-зубний фрикативний [v], а між голосними і приголосними, у початковій позиції перед приголосними та після голосних у кінцевій позиції виникають губно-губні апроксиманти, неогублені, менш огублені чи більш огублені: [β], [β̥], [β̥̥] (у західних діалектах можуть наближатися до нескладотворного напівголосного [ɸ], якому відповідає кирилична літера «Ѱ») [6, с. 39–41]. Таким чином, звук, що в українській мові записується літерою «в», можна вважати найближчим відповідником до японського [β].

У цьому випадку спостерігаємо цікаві уточнення різних науковців щодо фонемі /w/ в обох мовах: дослідження демонструють, що обидва звуки не є губно-м'якопіднебінними апроксимантами, а також при артикуляції обох не відбувається значного огублення. Проте, навіть так, бачимо, що вони все ще лишаються близькими відповідниками одне одного.

Також варто згадати мору *を* з ряду *ワ*. Хамажіма Бін зазначає, що еволюційно ця мора майже зовсім втратила приголосний (його іноді можна почути в мовленні деяких мовців) і в сучасній японській мові фонетично відповідає голосному [o]. Цікаво відмітити, що в деяких префектурах (Ніігата, Нагано, Ібаракі, Яманаші, Хірошіма та на о. Кйюшю) відмічається зворотній процес: мора *お* ([o]) може вимовлятися як [βo] (*かお* /kao/ [kaβo]) [3].

Отже, бачимо, що результати нашого порівняльного дослідження, представлені в таблиці 1, підтверджують результати робіт попередників: японські напівголосні досить близькі до українських звуків і не становлять проблем при вимові в україномовних людей. Однак, серед особливостей ряду *ワ* варто звернути окрему увагу на мору *を*, що наразі слугує виключно в якості граматичної частки (показника знахідного відмінка) і вимовляється ідентично з *お*.

У роботах українських японознавців думки щодо запису цієї граматичної частки, на перший погляд, однакові, хоча можна помітити різницю в деяких деталях, на наш погляд, зумовлених методом запису мори латиницею. Комарницька Т. і Комісаров К. наводять романізований варіант «wo» для *を*, коли пояснюють особливості японських звуків [7, с. 63], та кириличне «о», коли пишуть про систему «Лоджюон», ухвалену у 2011 році на засіданні методичного семінару кафедри китайської, корейської та японської філології Інституту філо-

Таблиця 1

Порівняння (дзвінких) напівголосних звуків японської мови з українськими

Спосіб твор.		Місце твор.		
		Губно-губні	Губно-зубні	Твердопіднебінні
Фрикативні	яп			
	укр		* v / vj	
Апроксиманти	яп	β		j
	укр	* β ₁ / β ₂ / β ₃	v	j

зірочкою (*) позначені алофони

логії КНУ імені Тараса Шевченка [7, с. 115]; а також протиставляють їм сполучення «во» для мори *ウオ* [7, с. 116]. Саме варіант «о» науковці використовують у власних транскрибованих прикладах: *何をすべきか* /нані-о субекі ка/ [7, с. 103]. Таку ж пропозицію з «о» і «во» для *を* і *ウオ* відповідно знаходимо в роботі Бондара О. [8, с. 7-8]. У працях Федоришина М., Бондаренка І., Рубеля В., Коваленка О. та Букрієнка А. бачимо ідентичну ідею: *を* передається як «о» [9; 10, с. 83; 11, с. 156; 12, с. 212; 13, с. 241]. Крім того у Федоришина М. знаходимо додатковий запис латиницею: «(w)о».

Тим не менш, не зважаючи на однаковість, романізований варіант «wo» чи приналежність саме до ряду *ワ* може створювати певну плутанину у сприйнятті, особливо в осіб, що тільки вивчають японську мову і стикаються одночасно з практичними транскрипціями кирилицею та латиницею. Також вірогідно, що певне звикання до «wo» і, відповідно, його просочення у вимову і письмо може викликати частий друк японських текстів на базі латинської абетки. Про ідентичність звучання *を* і *お* важливо наголошувати, особливо учням початкового рівня.

Що стосується напівголосних ряду *ヤ*, звернемо окрему увагу на специфічний виняток, який ми побіжно згадали у попередній статті [14, с. 191] та вважаємо за потрібне надати ширше пояснення в контексті поточного дослідження. Мова про «*особливий випадок*» дієслова *言う*, яке ми пропонуємо записувати як «юу». Відомо, що існують такі слова з чергуваннями /i/-/u/, як *行く* (いく [iku] / ゆく [yuku]), *йти*; *良い* (いい [i:] / よい [jo:]), *хороший*, які можливо передати як «іку» / «юку», «іі» / «йюю» відповідно. Слово *言う* (いいう), *говорити* є важливим винятком, що також вписується в це чергування. Не зважаючи на форму запису каною (яка за логікою мала б звучати як [iɸ]), в сучасній японській мові це слово вимовляється як [ju:] [15]. В орфоепічному словнику NHK (2016) також знаходимо запис його вимови як *ユー* (довге «ю») [16]. Лоуренс Лабрюн підтверджує таку зміну звучання, зауважуючи (цит. по: Такаяма Томакі, 2003), що деякі збіги голосних у японській мові історично еволюціонували в довгі голосні, подекуди палаталізовані: так, /i + u/ трансформувалося в /ju-/ [4]. Нарешті, у частотному словнику японської мови (2013) Тіно Юкію, Ямазакі Макото та Маекава Кікуо зазначають, що це дієслово в запечерненій формі часто вимовляється як «іванай», однак у кінцевій позиції чи в якості означення перед іменником переважно вимовляється як «уш» (як в «sou uuu hito») [17, с. 11].

Відповідно, вважаємо за необхідне відображати це звучання і при *транскрипції* / *транслітерації* японської мови українською. У працях попередників можемо знайти декілька протилежних методів запису цього слова. Так, в Японсько-українському словнику (2012) бачимо «~を言[i]う» чи «~言

[i]う間[ma]に» [18, с. 26–27], що при повному записі читання вірогідно мало б виглядати як побуквенна передача «іу», оскільки укладачі пояснюють: «Вимова (у вигляді фонетичної транскрипції українськими літерами) [...] наводиться у квадратних дужках відразу після відповідного ієрогліфічного означення японської лексичної одиниці» [18, с. 6]. Таку транслітерацію зустрічаємо і у Букрінєна А.: «...土台であるという事...» → /... додай деару то іу кото .../» [13, с. 241]. Натомість Комарницька Т. і Комісаров К. подають більш фонетично точний варіант /ю:/ («栄養の面から言う...» → /Еййо:но мен кара ю:то .../) [7, с. 153]. На нашу ж думку, найкращим варіантом *транскрипції* / *транслітерації* цього слова і його похідних є 言います (*говорю*) → [iimasy^o] / «їмас»; 言わない (*не говорю*) → [иванаї] / «іванаї»; 言えは (*якщо говорити*) → [ієба] (або [ієба], оскільки в цій формі сильно чутна йотація) / «ієба»; але 言う (*говорити*) → [юу] / «юу». У цьому випадку вживаємо саме літери «ю + у», а не «ю» з діакритиком на позначення довготи ([iū]), оскільки «у» відображає не подовження голосного в межах однієї ієрогліфічної основи (ІО), а закінчення дієслова у словниковій формі (по аналогії з 買う (*купувати*) → [кау] / «кау» чи 縫う (*шити* / *вишивати*) → [нуу] / «нуу»).

Крім того, теми напівголосних ряду ヤ торкається проблема передачі українською мовою поєднання деяких голосних на стику морфем. Зокрема, на роздуми про це нас наштовхнула спроба *транскрибувати* / *транслітерувати* деякі японські слова, що мають збіги голосних з /i/ у першій ІО, а особливо – довгий голосний /e/ (えい), та голосний /i/ на початку другої ІО. Так, за перший приклад ми взяли слово 経緯度 (けい.い.ど, *географічні координати*). Як було визначено [14, с. 191], за традицією, що склалася, перша ІО має *транслітеруватися* українською як «ей», однак, таким чином отримуємо форму «кейідо», не надто природну для української мови, оскільки сполученню «йі» відповідає літера «ї» – схожий випадок зі словом 可愛い («кавай», *милий*) ми розглядали у попередній роботі [14, с. 189–190]. Такими ж «проблемними» збігами є сполучення «йа», «йу», «йе» (яким в українській мові відповідають літери «я», «ю», «є») і частково «йо».

Оскільки виходить, що такі випадки зв'язані правилом запису збігів голосних з /i/ в межах однієї ІО як /ай, ії, уй, ей, ой/, у цій задачі попередньо ми бачимо два варіанти розв'язання. Перший – піддатися «переходу» /й.і/ в «ї»: так можемо отримати варіант «кеїдо», який звучить, на перший погляд, зручно і може відносно збігатися з *транскрипцією* ([кєїдо]), однак така передача порушує, як мінімум, такі наукові принципи транслітерації, визначені Вакуленком М., як точність, взаємна однозначність, зворотність [19, с. 500]. Другим варіантом ми розглядаємо використання елементарного допоміжного знака, наприклад, дефіса чи апострофа. Ситуація полегшується тим, що питання стосується стику морфем, відповідно, в теорії можемо скористатися методом «з'єднання» частин складного слова (при якому /i/ на початку другого елемента після дефіса залишається «і» [14, с. 190]) і «з'єднати» ІО: «кей'ідо» або «кей'ідо». Схожу пропозицію знаходимо в роботі Бондаренка І., де для позначення «роздільної (з невеликою паузою) вимови наступного звука» науковець пропонує використовувати апостроф або дефіс у словах на стику «н» з наступним голосним (для запобігання передачі んあ, んい, んう, んえ, んお як な, に, ん, ね, の): [дзен-ей], *авангард*; [кен-і], *авторитет*; [хентōсен-ен], *ангіна* тощо [10, с. 81–82]. І хоча

у випадку з «н» помітна загальна тенденція до використання апострофів замість дефісів, на наш погляд, обидва варіанти варті розгляду. Також подібний метод з апострофом використовує Вакуленко М. у своїй системі української латиниці: «Апостроф ставиться перед йотованими ja, ju, je, ji, jo за відсутності пом'якшення і для відділення j від наступних голосних у буквосполучах ja, ju, ie, ii, va, vu, ve: Ghryghor'jev, V'junny, pid'jom, Volynj'aghroprom, raj'uprava» [19, с. 500].

У якості практичного експерименту ми проаналізували низку слів, які на стику ІО мають збіг /i/ (хвіст подовження, записаний як «й») з кожним з п'яти японських голосних, та спробували *транскрибувати* і *транслітерувати* кожне з цих слів (1) з використанням дефіса і апострофа та (2) без використання дефіса / апострофа, дозволивши сполученням зливатися в літери «я», «ї», «ю», «є». Тут зауважимо, що, хоча ми підтримуємо ідею перетворення «і» на «ї» та «е» на «є» в позиції після голосних згідно з українським правописом, все ж це має стосуватися лише *транслітерації*, оскільки саме вона більше задовольняє мову-мету, тобто українську. Однак, при *транскрипції*, що має більше задовольняти мову-джерело, тобто японську, немає необхідності дотримуватися цих правил української мови. Таким чином, у попередній роботі [14, с. 191] ми визначили, що /a.i, i.i, u.i, e.i, o.i/ на стику ІО *транслітеруються* як «аї, ії, уї, еї, ої» («її» також і в межах однієї ІО), якщо цей стик не між складними словами (як у 自己意識 (じ.こ.い.しき) «джіко-ішікі»), а /ie, ie/ *транслітеруються* як «іє». Однак, при *транскрипції*, на нашу думку, логічним є збереження початкової форми голосних: 狛犬 (こま.いぬ) «комаїну», але [комаїну]; 黄色 (き.いろ) «кїіро», але [кїіро]; 福井 (ふ.く.い) «Фукуї» («Фукуї»), але [фу^oкуї]; 毛糸 (け.いと) «кеїто», але [кеїто] (для порівняння: 敬語 (けい.ご) «кейго» → [кєго]); 見える (み.え.る) «мієру», але [мієру]. Крім того, у випадку збігу /й/ з голосними в *транскрипції* ми попередньо позначаємо роздільну вимову апострофом ідентично з одним із розглянутих варіантів *транслітерації*.

Репрезентативний список слів, обраних серед загальної низки проаналізованих нами, наведений у правилах, що винесені до висновків цієї статті. Однак, нижче, задля візуалізації процесу, ми залишили деякі зі слів, що туди не увійшли.

Що стосується збігів «йі» та «йе», немає ризику помилкового сприйняття і неправильного зворотного запису, оскільки йотованих голосних «ї» та «є» немає в стандартній японській мові, однак, «йі» та «йе» все ще лишаються не надто властивими українській мові. Також окремим питанням залишається правило українського правопису, яке теоретично можливо застосувати у ситуації, що розглядається: згідно з ним після апострофа вживаються йотовані голосні (в контексті японської мови це можуть бути лише «ї» та «є») [20, § 3.3, § 4.1]. Таку пропозицію має й Коваленко О., щоправда стосовно правопису голосних після апострофа, що слідує за «н» – «і» може трансформуватися в «ї», а «е» в «є» відповідно [12, с. 210].

1) «йі» → «й-і» / «й'ї» / «й'ї'ї» / «ї»:

- 靈異 (れい.い) → [rēi] → «рей-і» / «рей'ї» / «рей'ї'ї» / «реї»;
- 誠心誠意 (せい.しん.せい.い) → [sēшінсєї] → «сейшінсей-і» / «сейшінсей'ї» / «сейшінсей'ї'ї» / «сейшінсеї»;
- 軽易な (けい.い.な) → [kēi-на] → «кей-і-на» / «кей'ї-на» / «кей'ї'ї-на» / «кеї-на»;
- 唯一の (ゆい.いつ.の) → [юй'іцу но] → «юй-іцу но» / «юй'іцу-но» / «юй'їцу но» / «юїцу но».

2) «йе» → «й-е» / «й'е» / «й'є» / «є»:

- 経営 (けい.えい) → [kēi] → «кей-ей» / «кей'ей» / «кей'ей» / «кей'ей» / «кей'ей» / «кей'ей»;
- 声援する (せい.えん.する) → [sēen-суру] → «сей-ен-суру» / «сей'ен-суру» / «сей'ен-суру» / «сеен-суру»;
- 兵役 (へい.えき) → [xēiki] → «хей-еки» / «хей'еки» / «хей'еки» / «хески»;
- 激励演説 (げき.れい.えん.ぜつ) → [gekirēenzecu] → «гекірей-ензецу» / «гекірей'ензецу» / «гекірей'ензецу» / «гекіреєнзецу».

Що стосується збігів «йа» та «йу», існує також ризик помилкового сприйняття ~いあ та ~いう як や та ゆ при зворотному записі. Можемо пригадати приклад запозичення, яке вже досить поширилось у такій формі – [«епоха» Хейан] (へい.あん), – хоча на практиці нам також зустрічалися варіанти і «Хей-ан», і «Хей'ан».

3) «йа» → «й-а» / «й'а» / «я»:

- 提案 (てい.あん) → [tēan] → «тей-ан» / «тей'ан» / «теян»;
- 平安 (へい.あん) → [xēan] → «Хей-ан» / «Хей'ан» / «Хеян»;
- 名案 (めい.あん) → [mēan] → «мей-ан» / «мей'ан» / «меян»;
- 最悪の (さい.あく.の) → [сай'аку но] → «сай-аку но» / «сай'аку но» / «саяку но».

4) «йу» → «й-у» / «й'у» / «ю»:

- 慶雲 (けい.うん) → [kēun] → «Кей-ун» / «Кей'ун» / «Кеюн»;
- 晴雨計 (せい.う.けい) → [sēukē], «сей-укей» / «сей'укей» / «сеюкей»;
- 銘打つ (めい.う.つ) → [mēucu] → «мей-уцу» / «мей'уцу» / «меюцу»;
- 寒冷渦 (かん.れい.うず) → [kanrēuzu] → «канрей-узу» / «канрей'узу» / «канреюзу».

Аналізуючи *транслітеровані* нами приклади з першими чотирма збігами, доходимо висновку, що варіанти запису з дефісом чи апострофом видаються кращими, оскільки, зберігають, наскільки можливо, повний звуковий склад оригінальних слів та не відступають від їх ритмічної структури. Натомість останній варіант теоретично виглядає зручнішим, однак в усіх прикладах, як і в слові «кеїдо», повністю зникають довгота голосного та «роздільна вимова». У цьому випадку додаткові знаки допомагають «пригальмувати» після «й».

Однак, якщо розглядати вибір між дефісом і апострофом, обидва варіанти мають плюси й мінуси. Дефіс теоретично може бути більш звичним у використанні. З іншого боку, він переважно використовується для з'єднання простих слів у складні чи для приєднання префіксів і часток, а в контексті японської мови для приєднання таких афіксів, як お~, ~な, ~さん тощо (як в お医者さん «о-ісія-сан», 綺麗な «кірей-на», 事故原因 «джіко-ген'ін»), та, якщо використовувати його і при з'єднанні частин одного кореня, може виникати хибне уявлення про структуру цього слова чи речення. Натомість, на нашу думку, апостроф, на відміну від дефіса між словами чи різними морфемами, доцільно вживати в межах коренів. Це також споріднить апостроф після «й» з апострофом після «н», як, наприклад, у слові 恋愛運 «рен'ай'ун». При записі «рен'ай'ун» останній склад може сприйматися як інше слово. Дефісний запис «н» з голосними ми не пропонуємо з тих же причин.

Правило правопису з йотованими голосними після апострофа в цьому випадку ми вважаємо таким, від якого доведеться відступити. Проаналізовані приклади демонструють, що додаткова трансформація «і» на «ї» та «е» на «є» утворює подвійне йотування в середині слів, яке ще більше віддаляє від оригіналу. Крім того, такий підхід відповідатиме загальній тенденції уникнення подвійного йотування в запозичених словах («Соєр» → «Соєр», «фойє» → «фое», «Майя» → «Мая» тощо). Саме тому тут ми схилиємося до збереження голосних «і, е», що, втім, приводить до другого правила із застосуванням апострофа – між «н» та голосними на стику Ю. Для спрощення користування системою *транслітерації* на практиці важлива уніфікація правил. Таким чином, слідом за відмовою від йотування голосних у випадку з «й» пропонуємо відмовитися від йотування і у випадку з «н».

Що стосується сполучення «йю», існує ризик не лише помилкового сприйняття ~いお як よ, а й плутанини /й.о/ з /йо/ в українській мові. Та, оскільки нас цікавить така *транскрипція* / *транслітерація*, яка по можливості уникатиме максимальної кількості двозначності і неточності, вважаємо, це сполучення першочергово потребує диференціації допоміжним символом.

5) «йю» → «й-ю» / «й'ю» / «-йю»:

- 軽音楽 (けい.おん.がく) → [kēonгаку] → «кей-онгаку» / «кей'онгаку»;
- 静穏な (せい.おん.な) → [sēon-на] → «сей-он-на» / «сей'он-на»;
- 閉音節 (へい.おん.せつ) → [xēonseцу] → «хей-онсецу» / «хей'онсецу»;
- 冷温停止 (れい.おん.てい.し) → [rēontēші] → «рей-онтейші» / «рей'онтейші».

Але:

- 駆け寄る (かけ.よ.る) → [какейору] → «какейору»;
- 施与 (せ.よ) → [сейю] → «сейю»;
- 縦読み (たて.よ.み) → [татейомі] → «татейомі»;
- 見目良い (み.め.よ.い) → [мімейоі] → «мімейоі».

Для порівняння наведемо варіанти без дефісів / апострофів, що не завжди очевидно передають структуру слова: «какейору», «кейонгаку», «мімейоі», «рейонтейші», «сейю», «сейон-на», «татейомі», «хейонсецу».

В процесі дослідження ми все ж виявили декілька прикладів українських слів, в яких «й» збігається з голосними, саме тому не стверджуємо, що такі буквособ'єднання є зовсім неможливими в українській мові. На нашу думку, їх загалом можна поділити на дві категорії: аббревіатури чи складені назви, тобто штучно об'єднані частини слів (такі як «райуправа», «Стрий-агро» – і навіть в цьому випадку *творці назви використали дефіс*) і прикметники найвищого ступеня порівняння із префіксом «най-» («найактивніший», «найістотніший», «найуживаніший» «найнефективніший», «найочікуваніший» тощо). Втім, такі приклади є одиничними, а випадок з вищенаведеними прикметниками, вважаємо, не варто прирівнювати до випадку зі збігами літер в японських словах: до усіх таких прикметників приєднано один і той самий знайомий префікс, однак, в запозиченнях з японської ми маємо справу з поєднанням Ю, що утворюють один корінь. По-друге, поєднання /й.о/, яке ми розглянули вище, все-таки потребує розділення допоміжним символом, задля уникнення плутанини з /йо/, що тягне за собою необхідність уніфікувати запис всіх таких збігів.

Додатковим питанням також стає диференціація збігу двох /i/ зі справжнім довгим /i/ в межах однієї Ю. Як було визначено, при *транслітерації* ми підтримуємо використання «ii» в обох випадках, однак *транскрипція* вимагає відокремлювати ці два типи звукосполучень, оскільки покликана якомога точніше відображати склад слова у мові-джерелі. Переважна більшість ~[i]i в японських словах є збігом двох голосних на стику морфем, як у прикметнику 良い (い.い), *хороший*, де перший голосний є кореневою морфемою, а другий – флексією. За Лабрюном справжній довгий голосний /i/ в японській мові можна зустріти лише в деяких випадках, як-от у слові 用いる [mo:ei.ru], *використовувати* в результаті еволюційного злиття звуків (походить від もちきる); у слові お兄さん [ori:sa:n], *старший брат*, чи таких лексемах, як 一 (ひ一) [ci:], *один* або 三 (み一) [mi:], *три* в результаті просодичного подовження [4].

На сьогоднішній день найпростішим способом передати довготу голосного при транскрипції є використання діакритика у вигляді надрядкової риски (макрон), однак у працях попередників знаходимо дві протилежні думки щодо нього в контексті /i/. Так, Бондаренко І. згадує макрон серед усіх можливих, на його думку, варіантів, навіть макрон над літерою «і» ([ī]) [10, с. 80]. Натомість Коваленко О. зауважує: «Довгий голосний /i/ ([i:]) макроном не позначаємо через зовнішню подібність ī до ï; натомість вживаємо поєднання літер ii згідно з правописом» [12, с. 211]. Ми погоджуємося з тим, що використання символу [ī] має ризик візуальної плутанини з «і», однак, все одно вважаємо його найкращим варіантом. По-перше, справа стосується лише *транскрипції*, де «і» вірогідно не використовуватиметься (хіба що для позначення особливостей вимови в деяких діалектах, про що ми згадували раніше [14, с. 190]). По-друге, при *транскрипції* для нас важлива звукова точність і передача морфемної структури слова: наявність знаку, що відрізнятиметься від [ii], суттєво полегшить запис таких слів, оскільки не доведеться залучати додаткові символи, як-от дефіс. По-третє, наявність [ī] вписується в загальне правило запису довгих голосних, що склалося за західною традицією: таким чином ми зможемо використовувати весь ряд голосних з макроном ([ā, ī, ū, ē, ō]) без зайвих винятків. Так на практиці стає можливо диференціювати 黄色 (き.いろ) [ki:ro]; 言い方 (い.い.かた) [iikata], але お兄さん (お.にい.さん) [o-ni:sa:n]; 用いる (もちい.る) [mo:ci:ru]; ひ一 [xi], み一 [mi].

Наостанок розглянемо низку слів, які поєднують у собі два питання, проаналізовані вище. Ці і-прикметники структурно є словосполученнями, що закінчуються однаково – прикметником 良い, – відповідно можна розглядати їх і як і-прикметники, і як фрази: 根の良い (こん.の.い.い), *витривалий, наполегливий*; 品の良い (ひん.の.い.い), *благородний, витончений*; 筋の良い (すじ.の.い.い), *талановитий*. При фразовому записі, на нашу думку, найбільш доцільним є роздільне написання всіх елементів: «кон но ii» / [кон но ii]; «хін но ii» / [хін но ii]; «сужі но ii» / [сужі но ii]. Втім, при злитому записі в якості прикметника стикаємося зі збігами голосних на межі часток та 良い. У попередній роботі ми розглядали подібну ситуацію із написанням прикметників 好良い (かっこ.い.い), *крутий* і 頭が良い (あたま.が.い.い), *розумний*, де визначили що при *транслітерації* «видається доречним зберігати правильне написання першого по порядку сполучення, ігноруючи третій голосний: «каккоі», «атамагаіі»» [14, с. 190]. Однак, у контексті поточного дослідження можемо запропонувати альтернативу

такому написанню – з використанням дефіса (а не апострофа, оскільки в цьому випадку в одну низку поєднуються саме окремі слова і граматичні частки): «какко-ii», «атама-га-ii», а також «кон-но-ii», «хін-но-ii», «сужі-но-ii» чи 分け良い (わ.け.い.い), *такий, що легко розділити* → «ваке-ii». Таким чином, вважаємо, вдасться точніше відобразити оригінальне звучання слів. Втім, на нашу суб'єктивну думку, варіант «каккоі», хоч і відступає від точності, також звучить досить органічно, тому може підійти для *транслітерації*. *Транскрибувати* ж цю низку ми можемо наступним чином: [каккоii], [атамагаii], [конноii], [хінноii], [сужіноii], [вакеii]. Та, враховуючи фразову структуру прикметників, також можливий запис, що відобразить ii: [какко-ii], [атама-га-ii], [кон-но-ii], [хін-но-ii], [сужі-но-ii], [ваке-ii].

Втім, вищезазначене не стосується проаналізованого нами раніше слова 可愛い (か.わい.い), *милий* [14, с. 189–190]. Навіть дефіс (з яким можемо отримати форму «кавай-і» чи «кавай'і») чи апостроф («кавай'і») не рятують ситуацію, і найбільш органічною формою видається нам саме форма «кавай». При *транскрибуванні* цього слова також не варто передавати /i/ в кінці другої Ю як «й», оскільки це спотворить оригінальне звучання. Поки ми дотримуємося думки, що слово 可愛い є винятком і залишається ним також і в *транскрипції*: [кавайi]. Тим не менш, існує і така думка, що найкращим варіантом запису цього слова українською є форма «кавай». Так, Калинич І. й Шумнегра О. зауважують: «Більш ранній варіант передачі «кавай» (який є, можливо транскрипцією з англійського «kawaii») поступово витісняється варіантом «кавай», який є менш точним, проте легше адаптується в українській мові як іменник чоловічого роду, з якого вже утворилися похідні «кавайний», «кавайність» і т.д.» [21, с. 402].

Висновки. Отже, можемо відзначити, що українські науковці, які вивчали японські напівголосні звуки в рамках власних досліджень японської фонетики, точно віднайшли їхні українські відповідники. Однак, також нам вдалось актуалізувати знання про відображення дійсного звучання цих звуків в обох мовах та визначити, що, не зважаючи на значні уточнення у позначенні, японські й українські /j/ та /w/ досі лишаються дуже близькими за своєю природою. Помітними винятками в контексті японських напівголосних є граматична частка を та початкова форма дієслова 言う.

Крім того, було розглянуто проблему правила запису збігів голосних з /i/ в межах однієї Ю як /ай, ii, уй, ей, ой/ і рідкісних для української мови буквосполучень «йа, йі, йу, йе», які впливають унаслідок застосування цього правила. Оскільки «проблема» стосується переважно стику морфем, було визначено, що на даний момент при *транслітерації* найбільш оптимальним методом адаптації цих буквосполучень є використання дефіса або апострофа: можливо скористатися методом «з'єднання» частин складного слова і «з'єднати» дефісом чи апострофом дві Ю. Такий запис позбавляє необхідності зливання збігів «й» з наступними голосними в «я, і, ю, е», оскільки подібне злиття порушує структурний склад слова та віддаляє від оригінальної вимови. Ми ж із цих двох варіантів обираємо саме апостроф, оскільки таким чином функції дефіса залишаться в межах з'єднання окремих слів чи приєднання афіксів, а також апостроф після «й» пасуватиме до апострофа після «н» перед голосними. Таке ж написання з апострофом пропонуємо застосовувати і при *транскрипції*.

У процесі практичного експерименту також було окреслено, що трансформація /i/ в «і» та /e/ в «е» викликана виключно правилами українського правопису та має працювати лише з *транслітерацією*, однак при *транскрипції* немає необхідності притримуватись цих правил згідно з призначенням методу більше відповідати звучанню мови-джерела, тобто японської. А втім, ми пропонуємо відступити від цього правила і у випадку використання апострофа між «й» чи «н» та голосними. На додачу окремої уваги заслуговує сполучення «йо», яке може відповідати як збігу ~いお, так і моріょ в японській мові. Відповідно задля чіткості передачі морфемної структури запозичень пропонується розмежувати Ю апострофом і в цьому випадку.

Окремо під час дослідження ми торкнулися питання запису довгого голосного /i/, який поділяється на справжній /i~/ (в деяких випадках) та збіг /i.i/ на стику Ю (переважно). Було визначено, що при *транскрипції* /i~/ має записуватись за допомогою [i], а збіг можливо передати як [ii]. Що ж стосується *транслітерації*, в обох випадках доцільно записувати довгий /i/ як «іі», як і було визначено раніше. У цьому контексті при передачі деяких прикметників-фраз, що закінчуються на いい, на стику Ю може бути використаний дефіс.

Отже, на базі всього вищезазначеного можемо візуалізувати наступні правила *транскрибування* / *транслітерації* слів з напівголосними чи подібними до них звукосполученнями українською мовою.

Граматична частка を та дієслово 言う

を → [o], «о»: お茶を飲む → [о-чя о ному], «О-чя о ному».
言う → [юу], «юу»: 何を言うか分からない → [нані о юу ка вакаранаі], «Нані о юу ка вакаранаі».

Інші форми: 言います [іімасу], «іімас»; 言わない [іванаі], «іванаі»; 言った [ітта], «ітта»; 言って [ітте], «ітте»; 言えば [іеба] ([іеба]), «іеба»; 言いたい [іітаі], «іітаі».

Стик двох Ю (збіг голосних + голосний)

/ai/ + あ, い, う, え → [ай'а, ай'і, ай'у, ай'е], «ай'а, ай'і, ай'у, ай'е»: 毎朝 (まい.あさ) [май'аса], «май'аса»; 愛育 (あい.いく) [ай'іку], «ай'іку»; 恋愛運 (れん.あい.うん) [рен'ай'ун], «рен'ай'ун»; 藍絵 (あい.え) [ай'е], «ай'е».

/ui/ + あ, い, う, え → [уй'а, уй'і, уй'у, уй'е], «уй'а, уй'і, уй'у, уй'е»: 水圧 (すい.あつ) [суй'ацу], «суй'ацу»; 水域 (すい.いき) [суй'ікі], «суй'ікі»; 水運 (すい.うん) [суй'ун], «суй'ун»; 水泳 (すい.えい) [суй'ей], «суй'ей».

/ei/ + あ, い, う, え → [еа, еі, еу, ее], «ей'а, ей'і, ей'у, ей'е»: 平安 (へい.あん) [хєан], «Хей'ан»; 低位株 (てい.い.かぶ) [тєікабу], «тей'ікабу»; 星雲 (せい.うん) [сєун], «сей'ун»; 庭園 (てい.えん) [тєєн], «тей'єн».

/oi/ + あ, い, う, え → [ой'у], «ой'у»: 恋歌 (こい.うた) [кой'ута], «кой'ута».

Розмежування «й'о» / «йо»

/ai, ui, ei, oi/ + お → [ай'о, уй'о, ей'о, ой'о], «ай'о, уй'о, ей'о, ой'о»: 相生い (あい.おい) [ай'оі], «ай'оі»; 水温 (すい.おん) [суй'он], «суй'он»; 清音 (せい.おん) [сєон], «сей'он»; おい.おい [ой-ой], «ой-ой» (тут можемо застосувати дефіс, оскільки відбувається повторення того самого слова).

/a, u, e, o/ + よ → [айо, уйо, ейо, ойо], «айо, уйо, ейо, ойо»: 通う (かよ.う) [кайоу], «кайоу»; 右翼 (う.よく) [уйоку], «уйоку»; 施浴 (せ.よく) [сейоку], «сейоку»; 泳ぐ (およ.ぐ) [ойогу], «ойогу».

Апостроф після «н» перед «і», «е»

んい, んえ → [н'і, н'е], «н'і, н'е»: 満員 (まん.いん) [ман'ін], «ман'ін»; 禁煙 (さん.えん) [кін'єн], «кін'єн».

Збіги голосних з /i/ та /e/ на стику Ю чи різних морфем

/a.i, u.i, e.i, o.i/ → «аі, уі, еі, оі», [ai, ui, ei, oi]: 狛犬 (こま.いぬ) «комаіну», але [комаіну]; 福井 (ふく.い) «Фукуі» («Фукуі»), але [фу'куі]; 毛糸 (け.いと) «кеіто», але [кеіто]; 怖い (こわ.い) «коваі», але [коваі]; 悪い (わる.い) «варуі», але [варуі]; 聞いている (き.いて.いる) «кіітеіру», але [кіітеіру]; 思い (おも.い) «омоі», але [омоі].

Особливий випадок: 可愛い (か.わい.い) «каваі», але [каваіі].

/ii, i.i/ → «іі», [i, ii]: お兄さん (お.にい.さん) «о-ніі-сан», але [о-ні-сан]; 用いる (もち.いる) «мочііру», але [мочіру]; 一 (ひ一) «хіі», але [хі]; 三 (み一) «міі», але [мі]; 黄色 (き.いろ) «кііро», але [кііро]; 易しい (やさ.しい) «ясашіі», але [ясашіі]; 聞いて (き.いて) «кііте», але [кііте].

/ie, ie/ → «іе», [ie, *ie]: 家 (いえ) «іе», але [іе] ([іе]); 見える (みえ.る) «мієру», але [мієру]; 言えば (い.えば) «ієба», але [ієба] ([ієба]).

Прикметники-фрази із закінченням いい (варіант з дефісом)

/a, i, u, e, o/ + いい → [a-ii, i-ii, e-ii, o-ii], «a-ii, i-ii, e-ii, o-ii»: 頭が良い (あたま.が.いい) [атама-га-ii], «атама-га-ii»; 健康に良い (けん.こう.に.いい) [кенкō-ні-ii], «кенкō-ні-ii» (попередньо довгота голосних позначена подвоєнням літер); 分けが良い (わ.け.いい) [ваке-ii], «ваке-ii»; 格好良い (かっ.こ.いい) [какко-ii], «какко-ii» («каккоіі»).

Література:

- Okada Hideo. Japanese. *Handbook of the International Phonetic Association: A Guide to the Use of the International Phonetic Alphabet* / ed. by International Phonetic Association. Cambridge: Cambridge University Press, 1999. P. 117–119.
- Pompino-Marschall B., Steriopolo E., Zygis M. Ukrainian. *Journal of the International Phonetic Association*. 2017. Vol. 47, № 3. P. 349–357.
- 浜島 敏. 日本語の音声・アクセント: 外国人のための発音練習 <Kindle版>. 東京: 22世紀アート, 2021. 176 p.
- Labrune Laurence. *The phonology of Japanese: rev. and updated ed.* Oxford: Oxford University Press, 2012. 320 p.
- Maekawa Kikuo. Remarks on Japanese /w/. *ICU Working Papers in Linguistics*. 2020. Vol. 10. P. 45–52.
- Vakulenko M. Ukrainian Consonant Phones in the IPA Context with Special Reference to /v/ and /gh/. *Linguistica online*. 2019. Vol. 22. P. 1–26.
- Комарницька Т., Комісаров К. *Сучасна японська літературна мова*. Київ: Видавничий дім Дмитра Бураго, 2012. Т. 1. 320 с.
- Бондар О. Японські запозичення в українській мові: правила написання. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Східні мови та літератури*. 2012. № 18. С. 5–9.
- Федоришин М. *Українська транскрипція японської мови. Методичний посібник з основ японського письма: фонетична транскрипція*. Львів: Львівська політехніка, 1994. 27 с.
- Бондаренко І. Транскрипція японської лексики літерами українського алфавіту. *Записки з українського мовознавства*. 1999. № 7. С. 77–88.
- Рубель В. Транскрибування японських слів засобами української мови: проблеми і пропозиції. *Східний світ*. 2009. № 4. С. 151–156.
- Коваленко О. Система японсько-української практичної транскрипції. *Фонетичний аналіз. Збірник наукових праць Національного науково-дослідного інституту українознавства та всесвітньої історії*. 2012. Т. XXIX. С. 197–215.

13. Букрієнко А. Особливості функціонування синонімів, утворених шляхом перестановки компонентів, у японській мові (на приклади 習慣 та 慣習). Закарпатські філологічні студії. 2020. № 14(1). С. 239–243.
14. Дементьєва Т., Вознюк Г. Особливості передачі японських голо-
сних звуків українською мовою: питання відповідників і «дифто-
нгів». *Вчені записки Таврійського національного університету
імені В. І. Вернадського. Серія: Філологія. Журналістика*. 2023.
Т. 34(73), №. 5. С. 184–192.
15. 山下 洋子. 「言う」の発音は [イウ] か [ユー] か. *NHK
放送文化研究所*. URL: [https://www.nhk.or.jp/bunken/research/
kotoba/20160801_2.html](https://www.nhk.or.jp/bunken/research/kotoba/20160801_2.html) (дата звернення: 11.11.2023)
16. NHK日本語発音アクセント新辞典 / ed. by NHK放送文化研究所.
東京: NHK出版, 2016. 1764 p.
17. Tōno Yukio, Yamazaki Makoto, Maekawa Kikuo. *A frequency
dictionary of Japanese: core vocabulary for learners*. Abingdon:
Routledge, 2013. 374 p.
18. Японсько-український словник / уклад.: І. Бондаренко та ін. Київ:
Видавничий дім Дмитра Бураго, 2012. 464 с.
19. Вакуленко М. Українська латиниця: основні підходи та сучасні
особливості стандартизації. *Studia Linguistica*. 2011. № 5.
С. 497–504.
20. Український правопис / ред.: Є. Мазніченко та ін. Київ: Наукова
думка, 2019. 390 с.
21. Калинич І., Шумнегра О. «Кавай» як реалія японської культури,
її особливості та переклад українською мовою. *Тенденції та пер-
спективи розвитку науки і освіти в умовах глобалізації*: мате-
ріали Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції,
м. Переяслав-Хмельницький, 30 жовтня 2020 р. Переяслав, 2020.
№ 64. С. 401–404.

Dementieva T. The Features of Japanese Semivowels' conversion to Ukrainian Language

Summary. It is well known that the phonetic system of the Japanese language contains two semivowel sounds –

the approximants /j/ and /w/. The results of recent studies confirm that Japanese and Ukrainian have full equivalents in the morae / letters denoting the /j/ sound. However, studies of the mora *わ* demonstrates a characteristic of the semivowel articulation that is different from that known before. Thus, the paper is devoted to an attempt to update the knowledge about the peculiarities of Japanese semivowel sounds and their closest variants in Ukrainian language, which is one of the important aspects in the context of developing transcription / transliteration systems of Japanese into Ukrainian.

Several aspects related to Japanese semivowel sounds or their equivalents in the Ukrainian language have been considered. The author analyzed the special status of the mora *を* of the *ワ*-line as a grammatical particle and found that in modern Japanese the semivowel /w/ in this mora is almost completely lost, which, however, does not prevent it from being realized in other phonetic environments in some dialects of Japanese. The ways of writing this mora in Ukrainian language proposed by a number of Ukrainian scholars are also analyzed. In addition, the paper considers the "special case" of the verb *言う* (*to speak*), in which the vowel has evolutionarily acquired the sound of a semivowel. The paper also considers the problem of the rule of writing vowel coincidences with /i/ within the same hieroglyphic base as /ай, ії, уї, ей, ой/ and the letter combinations «йа, йі, йу, йе» as a result of this rule that are almost impossible for the Ukrainian language. As a result of a practical experiment, it was determined that at this moment the most optimal solution to this issue is using a hyphen or apostrophe. In addition, the paper distinguished between the "real" long vowel /i~/ and the /i.i/ at the morpheme junction and determined the methods of their recording into Ukrainian.

Key words: Japanese language, Japanese phonetics, semivowel sounds, transcription, transliteration, hyphen, apostrophe.